

CHRISTIANITY AND EDUCATION¹

Abstract: The topic of Christian education is relevant in view of the emerging globalizing changes in society as a whole. No less affected is the education sector. Today we need to think about what are the directives under which we should build religious education among adolescents? What does the term "tolerance" mean and to what extent is it applicable in confessional training? These and other issues provoke specific reflections and even more concrete actions in order to the current implementation of the object Religion in the Bulgarian general school.

Author information:

Ivelina Nikolova

Department of Theology
Faculty of Philosophy and History
University of Plovdiv Paisii Hilendarski
✉ ivelina_selo@abv.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:

religion, school, christianity, education,
training, morality, religiosity

Dimitar Kirov

Faculty of Theology
Sofia University "St. Kliment Ohridski"
✉ kirovdimitar@abv.bg
🌐 Bulgaria

Историята на човечеството се влияе от много фактори, два от които са особено силни, защото постоянно се допълват – това са религията и културата. Макар да е неизвестно началото на единия и на другия, те са били винаги свързани през своето развитие. Тази връзка формира човечеството. Много силно въздейства върху живота на хората християнството. То променя духовното състояние на много народи и ускорява развитието на цивилизацията. Затова, когато говорим за цивилизован народ винаги мислим за християнизиран народ. В историята на народите християнството създава нова епоха и очертава границата между старото и новото човечество.

Съзидателен и паралелен поток на християнството е културата като съвкупност от постижения и ценности в материалния и духовния живот, създадени от миналите и сегашните поколения за обща полза. Голяма част от ценностите обаче създава християнството, а народите ги усвояват и предават на поколенията до наши дни. Именно това е най-яркото доказателство за връзката между християнството и културата и за резултатното им взаимодействие.

В процеса на тази творческа обвързаност човечеството напредва като се възползва от ценностите на християнската религия и културата в следните три духовно-нравствени направления:

- Образование и нравственост
- Религиозност
- Морал

¹ Статията се издава по проект КП 06 ОПР 05/6 към ФНИ.

1. ХРИСТИЯНСТВО

Темата “Християнство и образование” изисква конкретен обзор на християнството в неговите аспекти, които са свързани непосредствено с образованието, както и на негови принципи, основоположни при обучението на учениците. По същия начин би трябвало да се подходи и с образованието като система за преподаване на знание и път за формиране на личен светоглед. Все пак тук няма да се спираме на назованите страни на християнството, защото ни е известно съдържанието, което се е враждало в образователната система през изминалите векове и, което би трябвало да се използва сега в духа на този век.

2. ОБРАЗОВАНИЕ (И КАТО НРАВСТВЕНА ПРОГРАМА)

Тук само ще означим по-важните тезиси на назованата тема.

1. Думата “образование” произхожда от педагогиката, а посредством етика на културата придобива нравствена значимост. Образованието у нас е важна програма от девети век и си пробива път във всички дейности на човека и му помага. Макар през средните векове образованието да е било тематизирано съдържано, става ясно, че се отнася за обучение, по време на което заложибите на децата трябва да бъдат развивани безпрепятствено по свой начин. До късното възраждане, а и след него, образованието в България е пряко свързано с християнството: културата е християнска, голяма част от учителите са свещеници и монаси и методологията е църковна.

Стабилно ли е нашето съвременно образование?

Свидетели сме на противоречиви процеси в него, сякаш избледнява авторитета му, а и некореспондирането му с християнството е видимо. Каква е същността на образованието, не се ли разбира от мнозина наши съвременници като добро само ако е във връзка със социалната политика в страната. Днес прагматичното понятие “образование” е широко обхватно и въпреки това за него трябва да бъдат отговорни както обществото, така и всеки гражданин.

Въпросът, който ни интересува е по-различен: отнася се за една форма на образование, където човекът сам се формира, където обучаваният е цел на самия себе си. Може ли такова образование да бъде християнски легитимно и да съдържа нравствени норми за практическия живот? Запазвайки етичния характер на образованието, ще означим три разграничавания, без да се спираме на самия въпрос.

- Образованието като нравствена идея не означава обществена категория, според която обществото би могло да се разделя на образовани и необразовани, без значение какъв би бил критерия за подобно разграничаване.

- Ако образованието трябва да бъде и нравствено, тогава е необходимо второ разграничаване. Отнася се за хуманистичното образование, което се разбира като различно от християнската традиция за образование, както и от християнското разбиране за същността на обучавания човек.

- Третото разграничаване е свързано с прагматичното образование. Днешно образование и образователната политика са ориентирани почни изцяло към образование, което е потребно на човека като социално същество.

Успешни ли са програмите на съвременната автономна педагогика?

Нуждае ли се педагогиката от освещаването на християнството и по какъв начин е възможно да стане това?

3. НАСТОЯЩЕ И ПЕРСПЕКТИВИ НА ХРИСТИЯНСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ У НАС

Едва ли някой се съмнява в изключителния принос на християнството за изграждането на нашата култура, както и в положителното му въздействие върху морала на хората. Можем ли обаче да приложим тази констатация и към най-новия ни исторически период?

Като отдаваме дължимата оценка на просветната дейност на БПЦ ние оставаме неудовлетворени от възможностите, които МОН предоставя за преподаване на религия в училище. Образователната ни система видимо стои на дистанция от ценностното съдържание на християнството и от българските духовни традиции.

В същото време е честно да забележим треските и в собствените си очи и да се замислим дали сме извършили всичко необходимо за успешното преподаване на религия: преподават ли се християнските истини по най-адекватен начин на децата и не проявяваме ли максимализъм предвид скромните ни възможности?

Като избягвам специализираното академично теоретизиране на темата, ще се спра накратко на два практически въпроса, които не са нови, но би трябвало да се разрешат в духа на новата ситуация, в която живеем.

Първият въпрос гласи: защо трябва да се изучава християнство в училище? На този въпрос се отговаря по различен начин в зависимост от културата, морала и вярата на хората. Дори да преобладават положителни становища, е наложително да се доразяснят много същностни страни на обучението, за да се разсея неверното банално разбиране за християнството като деактуализирана религия. Наред с това трябва да се назове ползата, която ще придобият младежите.

Всъщност преподаването на религия в светските училища разширява културата на учениците, като изгражда устойчиви характери и разширява съзнанието им. Религиозното обучение повдига завесата пред един реално съществуващ свят, където човекът е висша ценност, свят на доброжелателство и любов. То може да бъде ориентир за младите хора в много житейски ситуации и да им помогне, когато търсят истината, независимо дали са вярващи християни или засега само приемат християнски ценности.

Разбираемо е, че акцентът на назования по-горе въпрос: защо трябва да се изучава християнство, е човекът, когото Бог сътвори по Свой образ. Образът на този човек, за който се говори в Свещеното Писание, е желателно да бъде обрисован пред учениците по впечатляващ начин, за да го обикнат и почитат. От историята знаем, че всяко по-голямо обществено, политическо или духовно движение е свързано с отношението към човека и към мястото, което той заема в системата на ценностите. Нещо повече, възгледите за човека обуславят характера на цели исторически епохи. Да си припомним влиянието на човека, който създадоха Фридрих Ницше и Карл Маркс върху живота на по-старото поколение, както и пораженията, които този бездуховен човек нанесе върху духовността. Антропологичното знание може да оказва и психологическо въздействие върху поведението на хората, то е особен възел, през който преминава жизнения нерв на всеки човек.

В нашата ситуация е необходимо учениците да бъдат само заинтригувани, за да проявят любопитство към човека, а по-нататък Бог може да ги увлече и да възбуди у тях почит, нещо от което се нуждаят особено възрастните хора у нас.

Друг важен акцент на повдигнатия въпрос е екокултурата на учениците, която обхваща сложната система на отношения между човека и заобикалящия го свят. Само с две изречения отбелязвам изключителното предимство на екологията, която се изгражда посредством християнската наука за Бога, човека и света. Известно е, че вярващите хора развиват специфични форми на мислене, които ги сприятеляват със света. Без опасения, че ще прозвучи нескромно може да се каже, че християнството създаде най-добрия модел за синергични действия между Твореца, творението и човека.

Третият акцент на първия въпрос е любовта към човека. Християнството не престава да учи младежите на превъзходната нравствена ценност любов като приятелски им препоръчва чрез ап. Павел: да се обичат един друг сърдечно като братя и да се стремят всеки да окаже по-голяма почит към другите (Рим. 12:10).

Към тези християнски истини, особено полезни за младежите, можем да добавим десетки други.

На въпроса – защо трябва да се изучава християнство можем да отговорим обобщено така: за да станат нашите деца по-благородни и по-оптимистични и, за да се изпълни в някаква степен нашето тайно очакване: образованите в християнската култура да станат действителни членове на Църквата и да придобият надежда за лично спасение. Нашата радост не би била пълна, ако не е споделена с тези малки наши братя, които Иисус Христос много обича. Следователно и ние имаме лична полза, както и родителите на децата.

Настоящия размисъл изисква да назовем още една ценност, която е много характерна за 21 век – толерантността. Тя не само е важна практическа добродетел за учениците, но е също главна предпоставка за успешното ни сътрудничество в преподаването на религия.

Толерантността се проявява в много направления на човешкия живот, три от които са по-важни: **рационално** - право на лични убеждения, **морално** – право на определено поведение и собствения живот и **религиозно** – право на религиозна вяра и светогледна ориентация. Ние се интересуваме от последното направление. Основен белег на истинската толерантност е произхода ѝ и от уважението и към вярата на другите, поради което ние не заставяме никого да изповядва нашата религия; изповядването на православието не е условие за съвместни действия в религиозното обучение на учениците, нито повлиява неговото качество.

Когато оценяваме проявите на толерантността ние си спомняме Божието обещание за спасение на всички, които ще търпят с любов: *“Защо съдиш брата си? Или пък ти защо презираш брата си? Всички ще застанем пред съда на Христос”* (Рим. 14:10); Много ценна е и следната Негова препоръка: *“Моля ви да постъпвате достойно за званието, за което сте призовани, с пълно смирение, кротост и търпение, като се отнасяте един към друг с обич и се стараете да запазвате единството на духа чрез мира, който ви свързва”* (Ефес. 4:1-3). Всеки един от нас се старая да изпълнява това указание.

Като израз на уважение към религиозната вяра на човека, толерантността е силно предизвикателство за плуралистичните общества днес, поради което се определя като особена добродетел. Православните християни не се възмущават от нищо толкова дълбоко, колкото от насилието върху съвестта, защото насилието извращава самата същност на религията. Според Тертулиан всеки човек има право да се покланя на това, на което желае и това за никого не е вредно. До принуда не бива да се прибегва, тъй като тя не е угодна на Бога. Толерантност, която се ражда от любов, притежава не само нравствена, но и възпитателно-педагогическа ценност. Двата вида ценност ние можем да оползотворим в съвместната ни работа.

Бих искал да завърша тези по-обща разсъждения за толерантността с фрагмент от молитва за толерантност на Мари-Франсоа Волтер, която е твърде уместна за нашия форум: *“Боже, на всички същества, на всички светове и времена, благоволи да погледнеш милостиво на нас... Ти не си ни дал сърце, за да се ненавиждаме, и ръце, за да се избиваме. Направи така, че да си помогнем взаимно, като понасяме бремето на един труден и преходен живот. Нека малките различия в дрехите ни, в жалките ни езици и в неразумните ни мнения, престанат да бъдат сигнали за ненавист. Нека не се ненавиждаме в мирно време, но да използваме мира, за да благославяме добротата Ти на хиляди различни езици.”*

Предмет на симпозиума е християнското образование, за което се трудим взаимно и съвместно понасяне бремето на един труден духовен преход. Толерантността между нас конкретно се проявява в избор на приоритетни цели в религиозно-просветната дейност и в оказване на сътрудничество при изграждане на по-устойчива система за преподаване на религия в нашите училища.

Вторият въпрос обхваща някои основни положения в темата “Християнство и образование”, от които зависи качеството на преподаване като главна предпоставка за интереса на учениците.

1^{-ви} пункт. Кои знания от християнското учение би трябвало да се преподават на учениците?

Намирам за уместно да припомня една особеност, която има значение за религиозното образование на учениците. Отнася се за християнството като светоглед и нравствена система, което дълбоко обуславя поведението ни. В този случай имаме предвид повече християнството като религия и по-малко Църквата, която култивира църковност у вярващите чрез определена йерархия, вероучение и култ. Ако проектираме църковната структура в образователната система, рискуваме да създадем клерикализъм и да повторим грешката на Римокатолическата църква през Средновековието. Тук следва да отбележим, че подобно намерение не е изразявала нашата Църква, но се правят може би несъзнателни опити от отделни лица да въцърковяват децата в училище, както това се случва в Духовните ни семинарии, където е позволено и желано. Училищното религиозно обучение и духовната култура, която желаем да изградим у децата не съвпадат с клерикализма, съвпадение не допуска и МОН. Припомням тази особеност, която е известна на всички предвид все още неуточнените параметри на религиозното обучение у нас, структурирането на програмите и тяхната мобилност и особено неефективната методология на обучение.

2^{-ри} пункт. Специалисти по богословие, педагогиката и методиката трябва да определят по-ясно предмета на религиозното обучение в съответните възрастови групи и съобразно тематичния контекст на другите изучавани дисциплини.

3^{-ти} пункт. Материята, която се съдържа в учебниците по религия и в други пособия и книги да бъде разбираема и атрактивна за учениците.

4^{-ти} пункт. Много важно условие за успешна работа по религия са учителите. Изпълнението на това условие не е по-леко от предишните. Преподаването на религия в училище е благовестие със средствата на съвременната педагогика и методика. Това благовестие би било добре да се извършва от вярващи учители, които преподавайки материала си ненатрапливо докосват сърцата на децата.

Останалите четири пункта ще бъдат само означени за размисъл в по-нататъшното дело.

5^{-ти} . Родителите на нашите ученици трябва да бъдат запознати със съдържанието на религиозното образование у нас, за да бъдат освободени от фалшивия страх пред лошо религиозно обучение.

6^{-ти}. Не сме ли удовлетворени от броя на изучаващите деца религия? Възможно ли е да се сбъднат намеренията ни за много по-широко религиозно обучение?

7^{-ми}. Трябва ли християнството да бъде задължителен учебен предмет – какво ще спечелим и какво ще загубим? Издигането престижа на религиозното обучение и привличането на децата по доброволен път дали ще допринесе по-голяма полза?

8^{-ми}. Обучението по религия трябва да се контролира от специалисти.

От историята знаем, че човечеството придоби най-доброто в този свят от християнството, което импулсира духовното развитие и просветата на огромна част от жителите на земята. Годишите на религиозно въодушевление са били винаги и години на особена чистота на нравите (например първите векове на християнството). Обратно, времената на религиозен упадък и духовни колебания са били времена на морален упадък (римската империя в епохата на цезарите). Но не само нравствеността, а и другите области на живота на човека изпитват благотворното влияние на християнството – философията, астрономията, историята и други науки израстват чрез взаимодействието си с религията, а повечето от първите учени да жреците. Най-гениалните произведения в литературата, живописа, музиката, скулптурата, архитектурата и други са изпълнени с християнско съдържание. Освен това християнската култура се отразява върху държавната уредба и обществения живот на всеки народ. Със своите високи идеали християнството облагородява хората, а не променя света. В държавния и международния живот християнството също внася конкретно нравствено съдържание,

непознато за нехристиянските народи. Християнството внушава на властите нов смисъл на служението им, което да бъде съобразено с Божията правда и ползата на народа, а от поданиците изисква да почитат властите, да се молят за тях и да изпълняват дълга си не само поради страх, но и по съвест. В международните отношения християнството смекчава националната обособеност, която е преграда за междудържавно сътрудничество. То открива на човечеството истината за Божието царство, което е пригответено за всички народи, посочва също мира като цел на тяхното съществуване.

На съвременните духовно обедняващи (а не само духовно) народи животът е като че ли изкуствен и малко объркан. Западноевропейски социолози наричат съвременните ни младежи поколението “на мен”, а времето – “век на нарцисизма”. Други създават свой интернет свят или фантастичния свят на наркоопоените, където обитават хиляди младежи, неспособни да познаят реалността на този свят, да се адаптират към него и да го усъвършенстват. Може би през този век Исус Христос ни е много нужен.

Надявам се бъдещето да създаде начало на нова фаза в изграждането на предмета “Религия” у нас, а неговите организации да създават екип, който да подготви по-нататъшната стратегия. Този опит е нетрадиционен и различен от всички извършени досега, поради което може да бъде още по-успешен.